

EUROPA TRIANONULUI

ILIE BĂDESCU*

ABSTRACT

This study is dedicated to approaching of the Great Union (occurring in 1918) as a spiritual phenomenon, crucial for the history of the Romanian people. This phenomenon becomes fully understandable only if we place it in an adequate analytical framework consisting from a space-time continuum crossed by a geo-historical axis linking two crucial moments in the history of the New Europe: the Peace of Westphalia (1648) and the Peace in Versailles (1918–1920). Among the peace treaties agreed at Versailles, the one signed at Trianon was decisive for the new geopolitical order of Central Europe. In this article we highlight that the Treaty of Trianon is the most representative diplomatic document of a fully European conception in which the foundations of a new model of peace based on the order of the sovereign nations and not of the empires were laid. The study shows all the relevant arguments that lead to the conclusion that the Treaty of Trianon, together with the other Peace Treaties of Versailles, represents the mirror and the only securing geopolitical framework of a completely renovated Europe.

Keywords: peace treaty, New Europe, Westphalian paradigm, the principle of nationality, geopolitical landscape.

1. CURENTUL CONSTRUCTIVISMULUI ISTORIC AMERICAN ȘI CHESTIUNEA AUTODETERMINĂRII POPOARELOR

Fenomenele istorice care au indus direcționări pe lungimea unor epoci întregi și chiar pe lungimea veacului reprezintă măsura puterii spirituale a unei colectivități. Marea Unire, adică reîntregirea poporului român în arealul autohtoniei sale, a fost un asemenea fenomen. Studiul de față este dedicat acestei fațete interpretative a fenomenului Marii Uniri, înțeles ca fenomen spiritual, adică deopotrivă istoric și transistoric, derulat într-un context geopolitic delimitat de

* C. m. of Romanian Academy, researcher, the Institute of Sociology of the Romanian Academy, Bucharest; e-mail: iliebadescu@gmail.com.

reconfigurarea structurală a întregii Europe. Poporul român s-a afirmat în spațiul carpato-danubiano-pontic, ca una dintre expresiile *romanității creștine* din Răsăritul Europei, deci ca ipostază a unității în spirit a etnosului românesc¹. Acest proces etnogenetic este „creația istorică a unui popor cu un sens de identitate colectivă”², prezent în toate exprimările sale – eroice, simbolice, martirice. Cadrul de manifestarea tendinței spre unitate etnospirituală a popoarelor central-europene este subîntins de un ax care leagă două momente cruciale și definitorii pentru filosofia europeană asupra păcii, cunoscute după locul în care s-au derulat lucrările conferințelor de pace, și anume: Pacea de la Westfalia (1648) și Pacea de la Trianon (1920).

Pacea de la Trianon este prima pace de concepție integral europeană (mai riguros spus, euro-americană, fiindcă America este tot Europa, o Europă împlinită în toate muchiile sale ca prototip al aceleiași *Respublica Christiana*), o confirmare a spiritului westfalian care a generat acest nou model de pace, întemeiat pe ordinea națiunilor suverane, nu pe cea a imperiilor.

„Aspirațiunile naționale ale popoarelor”, spusesese președintele Wilson la 11 februarie 1918, în fața Congresului american, „trebuie să fie respectate; în viitor, popoarele nu trebuie să mai fie dominate și guvernate decât de propriul lor asentiment. Autodeterminarea nu este o simplă frază. Ea este un principiu imperativ de acțiune pe care în viitor oamenii de stat nu-l vor ignora decât în detrimentul lor! Nu mai poate fi vorba de a transfera popoarele de la o putere la alta printr-o simplă conferință internațională sau printr-un acord între rivali și antagoniști”³.

Intra pe scena planetei un curent pacificator de inspirație creștin-europeană, pe care l-aș denumi curentul „constructivismului istoric american”⁴. America ieșise

¹ Chestiunea abordată aici datorează enorm cercetărilor excepționale ale etnosociologului izraelian Joseph Livni. Studiul său, „Creștinismul și obștiile românești”, aduce „argumente noi cu privire la rolul critic al creștinismului în etnogeneza românilor. Discuția deschide o nouă ipoteză în ceea ce privește circumstanțele acestui proces. Pe de altă parte, studiul de față remarcă și efectul invers, adică al tipului societal practicat de populația care a constituit suportul demografic al etnosului românesc, asupra rapidei creștinării acestei populații. Această buclă de *feed back* pozitiv este compatibilă cu teoria unor cercetători care consideră că limba română și poporul român s-au constituit în unitate cu procesul de creștinare” – Cf. J. Livni, *Creștinismul și obștiile românești*, în *Sociologia azi*, ianuarie, 27, 1916 (<http://sociologia-azi.ro/2016/01/27/crestinismul-si-obstiile-rom%C8%83nesti-de-joseph-livni/>). Prezentul studiu include unele părți din prezentarea pe care am susținut-o în cadrul Congresului național de teologie, dedicat Marii Uniri, în iunie 2018, cu titlul „Fenomenul unității de neam” (n. aut., I. B.).

² T.C. Patterson (1992). *The Incaempire: the formation and disintegration of a pre-capitalist state*: Berg, p. 31.

³ W. Wilson (1919). *Messages, discours, documents diplomatiques relatifs à la guerre mondiale*, vol. II, Paris, p. 249.

⁴ America wilsoniană a așezat procesul de construcție a păcii pe dreptul istoric asumat al popoarelor, astfel că acesta va răzbate în actul de **reconstrucție europeană** de după căderea celor trei imperii, ca singurul temei solid al păcii. O asemenea înțelegere legitimează interpretarea contribuției americane în procesul de reconstrucție europeană după Primul Război Mondial, ca fiind expresia unui constructivism istoric, adică întemeiat pe dreptul istoric al popoarelor și pe implicarea acestora ca

de o bună vreme din subordinea doctrinei Monroe și se implica dintr-o poziție axială în reconstrucția lumii pornind de la ideea că lumea trebuie rezidată pe temelia organică a dreptului istoric la autodeterminare al popoarelor, adică printr-o participare suverană și organică la realizarea noului consens european.

La temelia acestei reconstrucții erau noii gânditori americani, a căror filosofie politică fusese sintetizată de Wilson și de echipa celor circa 200 de savanți americani coordonați de Isaiah Bowman, sosiți în Europa cu cele două vapoare pline cu lăzile documentelor privind adevărata configurație a popoarelor europene⁵, tabele, grafice, hărți, etnotabulograme etc., pe suportul cărora se vor derula lucrările Păcii de la Versailles și se vor elabora documentațiile Tratatului de la Trianon. Este unul dintre momentele importante ale istoriei Americii, expresia unui spirit pacificator și justițiar, a unui pasionarism care va și ridica această Putere la cel mai înalt nivel de oglindire a ordinii mondiale, ca ordine a popoarelor iudeo-creștine libere, care au respectat legământul cu Dumnezeu, indiferent de ierarhiile organizării lumești, vreme de 2 000 de ani, în cazul popoarelor apostolice, și de 1 000 de ani pentru popoarele creștinate în vremurile postapostolice. Profetismul și inteligența Americii au contribuit decisiv la organizarea păcii europene și mondiale pe principiile naționalităților suverane și ale justiției reale. Chestiunea este remarcată ca atare de unul dintre marii istorici americani ai epocii (pe care tocmai l-am citat mai sus).

În aceleași zile de ample dezbateri asupra noii înfățișări a Europei însăși, cotidianul american *The New York Times*, pledând pentru destrămarea Austro-Ungariei, scria că, în contextul politic european, existența monarhiei austro-ungare, cu conglomeratul ei de naționalități asuprite care își cer libertatea, constituie o preocupare majoră: „(...) problema existenței sau a inexistenței Austro-Ungariei este importantă nu numai pentru Italia, Serbia, România și Germania, dar în aceeași proporție și pentru Franța și Anglia, și chiar pentru restul Europei și al lumii; și ea trebuie privită nu numai ca problemă internă, ci și ca o chestiune care, după război, va avea cea mai mare influență asupra evoluției istorice a Europei”⁶.

realități organice ale noului edificiu european și ca subiecte legitime ale istoriei. Cf. R.R. Cottone (2001). A social constructivism model of ethical decision making, *Journal of Counseling and Development*, 79, 39–45.

⁵ Gladys Wrigley (1951). *Isaiah Bowman*, New York: American Geographical Society, p. 35: „Atunci când Statele Unite au intrat în Primul Război Mondial în 1917, Bowman a plasat resursele AGS în slujba guvernului și a fost rugat <să adune și să pregătească> datele necesare în vederea ajutorului ce urma să fie acordat la o viitoare conferință de pace, în data după încetarea războiului. Bowman a luat vaporul spre Franța în luna decembrie a anului 1918, în calitate de specialist principal în teritorii, dar curând și-a asumat și un rol administrativ, câștigând încrederea șefului Woodrow Wilson și a principalului sau consilier, colonelul Edward House. Bowman a jucat, astfel, un rol major în hotărârea distribuirii zonelor de teren și a granițelor naționale, în special în Balcani, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris”. A se vedea: https://en.wikipedia.org/wiki/Isaiah_Bowman (accesat la 31 oct. 2018).

⁶ *The New York Times*, 10 feb. 1918, citat de M.G. Lehrer (1989). *Ardealul – pământ românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, p. 225.

Ordinea trianonică nu reprezintă, aşadar, o chestiune bilaterală, ci una europeană, în cel mai clar înţeles al conceptului, fiindcă Imperiul dualist se întemeia pe subalternizarea popoarelor şi deci îşi descoperea caracterul de subordine şi de subimperiu de imitaţie, iar nicidecum de ordine. Ordinea decurge din cele două mari principii fără de care pacea este imposibilă: principiul libertăţii şi principiul dreptăţii popoarelor, asumate în planul relaţiilor internaţionale în expresia principiului şi a doctrinei suveranităţii. Europa nouă nu se putea edifica prin formaţiuni subalternizante, pe subordonări de popoare, ci pe ordinea întemeiată pe respectul popoarelor, pe dreptate şi libertatea colectivă fără de care pacea este iluzorie. Toate tentativele de tip revizionist, care ar dori să refacă formaţiunea subordinaţionistă a imperiilor, izvorâte din mintea exponenţilor pasionarismului anarho-nihilist cu pulsaţii periodice în Europa Centrală şi de Răsărit, sunt de fapt lovituri date edificiului Noii Europe.

Principiile pe care se bazase existenţa Austro-Ungariei erau de mult depăşite de mersul istoriei; ele au devenit deja obstacole în evoluţia istorică a umanităţii. De aceea, pentru a nu fi mereu o piedică în calea progresului uman, un stat care se bazează pe asemenea principii va dispărea, mai devreme sau mai târziu. „*A-i permite să trăiască după acest război printr-un oportunism politic îngust, care ar aparţine doar guvernelor, iar nu şi popoarelor, ar însemna să se trădeze pacea viitorului*”⁷. Acelaşi cotidian, la sfârşitul lunii iunie 1918, insera articolul *Ungaria reală*. Autorul articolului sublinia că se impune ca „orice copil de şcoală” să cunoască adevărul cu privire la componenţa etnică a Ungariei: „Ar trebui ştiut că, din 22 de milioane de locuitori ai acestei ţări, numai aproximativ 9 milioane sunt unguri; cei 13 milioane de nemaghiari sunt trataţi de către <magnaţii unguri şi casta stăpânitoare> cu <nedreptate sistematică, opresiune şi cruzime>. Maghiarii formează majoritatea locuitorilor numai într-una din provinciile Ungariei, anume în pusta dintre Dunăre şi Tisa; în această zonă locuiesc şapte până la opt din nouă părţi ale populaţiei maghiare, restul este răspândită în celelalte provincii, <ocupând funcţii, controlând tribunalele şi poliţia, stăpânind neamuri majoritare>. În Transilvania şi Banat se află *mici insule* de proprietari unguri, care stăpânesc 4–5 milioane de români. În sudul Ungariei există 5–6 milioane de slavi sudici, iar în nord – 2 milioane de slovaci. Planul implacabil al ungarilor este maghiarizarea celorlalte naţionalităţi, înăbuşirea aspiraţiilor lor naţionale, menţinerea pentru totdeauna departe de statele naţionale şi politice cărora le aparţin după inimă şi istorie”.

În lume triumfa, aşadar, pe valul acestui pasionarism american, principiul autodeterminării naţiunilor. Lehrer specifică în continuare faptul că autodeterminarea popoarelor din Europa Răsăriteană era punctul 10 din cele 14 puncte ale lui Wilson. De asemenea, punctele 5 (coloniile), 7 (Belgia), 12 (Imperiul Turc) şi 13

⁷ *Ibidem.*

(Polonia) promiteau autodeterminarea, concept prin care el înțelegea dreptul națiunilor de a se autoguverna”⁸.

Unele studii, discutabile din punctul de vedere al rigorii academice, redefinesc însăși noțiunea pivot, cea de autodeterminare a națiunilor. În locul noțiunii de *întregire*, care desemnează „dreptul națiunilor de a se autoguverna”, așa cum a fost ea formulată de părinții Păcii de la Trianon, în frunte cu președintele american W. Wilson, este folosită o sintagmă descompletată, vorbindu-se doar despre „autodeterminare” (fără subiect politic) sau despre „autodeterminarea statelor”, nu a națiunilor. Noua filosofie a păcii formulează explicit, fără nicio ambiguitate, conceptul „autodeterminării națiunilor”, nu a „statelor” și deci a imperiilor. De exemplu, într-un material *online* de vulgarizare a istoriei (pe care îl cităm fiindcă sintetizează filosofia politică a revizionismului de ieri și de azi), intitulat *What was 'self-determination', and how did the principle affect the peace treaties of 1919–1920?*⁹, subiectul logic și istoric al autodeterminării este obliterated, sugerându-se că noua configurație geopolitică a statelor naționale interbelice a fost creația tratatelor și deci a voinței celor „trei puternici”, și nicidecum recunoașterea și consacarea unei noi realități constituite din state naționale, cu atributul suveranității, adică al dreptului la autoguvernanare (independente de imperiile vechiului regim).

Turcia, Germania sau Austria (ca părți ale imperiului central-european) n-au beneficiat, subliniază autorul, de autodeterminare, iar Germania, zice autorul, a pierdut zona Baltică pe care o câștigase de la Rusia prin pacea de la Brest Litovsk, o pace evident contrară principiului național, adică operând în contul unor popoare ca și cum ar fi fost simple obiecte „într-un schimb dintre stăpâni”. Or, tocmai o asemenea configurație fusese eliminată în cadrul războiului și prin exercitarea voinței de autodeterminare a popoarelor din fostele imperii. În privința României, este formulată explicit ideea că Trianonul a fost un act al diplomației tratatului: „României i-a fost dată Transilvania prin Tratatul de la Trianon” („Romania was given Transylvania by the Treaty of Trianon”)¹⁰. Altfel spus,

⁸ *Apud Lehrer, op. cit.*: „Self-determination for the peoples of Eastern Europe was point 10 of Wilson’s Fourteen Points. Also, points 5 (colonies), 7 (Belgium), 12 (Turkish Empire) and 13 (Poland) promised self-determination, by which he meant the right of nations to rule themselves”.

⁹ <http://www.johndclare.net/EA6.htm> („What was 'self-determination', and how did the principle affect the peace treaties of 1919–1920?”).

¹⁰ <http://johndclare.net/EA6.htm>. Întregul proces de autodeterminare a popoarelor central-europene este reinterpretat, iată, ca fiind o succesiune de acte convenite prin tratate (aflate sub observația celor „Trei Mari” – The Big Three), prin care, altfel spus, au fost preluate teritoriile de la Imperiul austriac și Ungaria spre a fi „date” statelor naționale din regiune, ca și cum națiunile ar fi simple ficțiuni devenind realități prin tratate, nu prin afirmarea de ființă a popoarelor respective, în curgerea veacurilor: „Alte națiuni-state au fost create de Tratat. Polonia a fost creată de Tratatul de la Versailles... Teritoriu mai mult a fost dat Poloniei prin Tratatul de la Saint-Germain cu Austria, în 1919. Cehoslovacia a fost creată de tratatul de la Saint-Germain pe un teritoriu din vechiul imperiu austriac. Cehoslovacia a primit teritoriu de asemenea de la Ungaria prin Tratatul de la Trianon în 1920. Iugoslavia a fost creată dându-i-se Serbia de la Imperiul austriac (Saint-Germain) și de la

Adunarea de la Alba Iulia și voința poporului românesc din Transilvania sunt oarecum ficționalizate. La Trianon s-a formulat explicit că de aici încolo „*nu mai poate fi vorba de a transfera popoarele de la o putere la alta printr-o simplă conferință internațională sau printr-un acord între rivali și antagoniști*”¹¹. Transilvania revine la România prin autodeterminare națională, adică prin voia poporului, nu prin negocieri între state străine de poporul peste care superfetează. Aceasta este marea noutate a Trianonului.

D. Gusti, întemeietorul unei noi științe europene – știința națiunii, scria: „Anul 1919 va însemna o dată memorabilă în istoria universală. În acest an s-a dat sentința definitivă în uriașul proces istoric între **stat și națiune**, care, deschis de decenii, s-a judecat în cursul războiului mondial. Asistăm la înscrierea unui însemnat capitol istoric: la o înmormântare și la o înviere. Statul vechi, veșnic agresiv și cuceritor, bazat, înăuntrul și în afară, pe simpla putere brutală, a murit, iar statul nou, întemeiat pe o idee, cea națională și democratică, i-a luat locul. În esență, la baza războiului stăteau față în față două concepții. **Puterile centrale** afirmau că *statul este singura și adevărata unitate socială*, iar războiul mondial a fost ocazia de a ilustra această teză și de a consacra deci sfârșitul epocii naționalismului. Acestei concepții tradiționale, conservatoare, a statului, i s-a opus una revoluționară, aceea a **puterilor înțelegerii** (s.n., I.B.), care afirmă că *singura și adevărata unitate socială este națiunea, și nu statul*. În lupta crâncenă dintre aceste două concepții a ieșit victorioasă aceea a puterilor înțelegerii. Victoria finală a principiului național înseamnă începutul unei noi ere de legislație internațională (...). Toate aspirațiile naționale bine definite – declară solemn Wilson în punctul 4 al mesajului din 12 februarie 1918 – vor trebui să primească satisfacția cea mai completă. Întregul program al păcii care s-a încheiat la Versailles este cuprins aici (...). Astfel, s-a născut o Europă nouă”¹².

Ungaria (Trianon). României i-a fost dată Transilvania prin Tratatul de la Trianon. În total, nouă state au fost înființate (Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Finlanda, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, Iugoslavia)... De asemenea, Alsacia și Lorena au fost redade Franței”. („Other nations-states were created by the Treaties. Poland was created by the Treaty of Versailles. ...More land was given to Poland by the Treaty of Saint Germain with Austria in 1919). În total au fost astfel constituite nouă state (Estonia, Lituania, Letonia, Polonia, Finlanda, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, Yugoslavia...). Czechoslovakia was created by the Treaty of Saint-Germain, from land in the old Austrian empire. Czechoslovakia also got land from Hungary by the Treaty of Trianon in 1920. Yugoslavia was formed by giving Serbia land from the old Austrian Empire (Saint-Germain) and from Hungary (Trianon). Romania was given Transylvania by the Treaty of Trianon. In all, nine nation states were set up (Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Finland, Czechoslovakia, Austria, Hungary, Yugoslavia)... Also, Alsace-Lorraine given back to France. The peace-makers tried to protect minorities by putting clauses into the treaties forcing countries to treat minorities fairly”.

¹¹ W. Wilson (1919). *Messages, discours, documents diplomatiques relatifs à la guerre mondiale*, vol. II, Paris, p. 249.

¹² D. Gusti, *Sociologia națiunii*, în *Opere*, vol. IV, p. 10.

În Carta Națiunilor Unite, „principiul autodeterminării este formulat ca *jus cogens*, ca drept al popoarelor de a-și stabili singure, în mod suveran, soarta și regimul politic” etc.¹³

Anunțând cele 14 puncte ale Programului său din 8 ianuarie 1918, Wilson afirma: „Aspirațiile naționale trebuie să fie respectate; poporul poate, de acum, să fie guvernat numai pe baza propriului său consimțământ. Autodeterminarea nu este o simplă expresie; ea este un principiu imperativ de acțiune”¹⁴.

Principiul autodeterminării popoarelor a fost inclus și în Carta Atlanticului. Iată ce citim în Clauza nr. 3 a Cartei Atlanticului: „În al treilea rând, se respectă dreptul popoarelor de a-și alege forma de guvernământ sub care vor să trăiască; și se respectă dorința ca drepturile suverane și autoguvernarea să fie restituite celor care au fost silnic privați de ele”¹⁵. Dincolo de limitele actelor și ale documentelor conferințelor internaționale, principiul a fost reiterat, iată, cu sensul său complet, adică sub înțelesul de „autodeterminare a popoarelor”. Rădăcina acestui concept trebuie căutată, precum am mai precizat și precum se menționează în exegezele riguroase, tocmai în documentele Păcii de la Westfalia (1648), atestându-se astfel nu doar o remarcabilă continuitate a conștiinței juridice europene în materie de drept internațional, ci și un ax geopolitic și geostrategic al ordinii europene și transatlantice.

Conceptul de suveranitate politică a devenit unul axial în spațiul gândirii internaționale a europenilor, culminând cu Tratatul de la Trianon. Axul care leagă cele două tratate, de la Westphalia și de la Trianon, este unul dintre axele marii construcții europene, și fără de acesta Europa s-ar dezaxa, adică ar aluneca subriscul unor războaie identitare precum cele care au măcinat vreme de 30 de ani Apusul până la Pacea de la Westfalia. Fără de acest ax, Europa ar aluneca în turbulențe și, finalmente, s-ar dezintegra ori ar trebui să reintroducă ordinea subimperialistă a vechilor imperii de imitație, care a condus la cele două războaie

¹³ Chapter I – *Purposes and Principles of Charter of the United Nations*. A se vedea și: Jörg Fisch (9 decembrie 2015). *A History of the Self-Determination of Peoples: The Domestication of an Illusion*. Cambridge University Press, p. 118 („It states that a people, based on respect for the principle of equal rights and fair equality of opportunity, have the right to freely choose their sovereignty and international political status with no interference”).

¹⁴ Pe site-ul <http://www.gwpda.org/1918/wilpeace.htmlgwpda.org>, accesat la 1 noiembrie 2018, citim că, în ziua de 11 februarie 1918, Președintele Wilson s-a adresat Congresului, analizând luările de cuvânt ale germanilor și austriecilor, privitoare la procesul încheierii păcii, prezentate în cadrul Congresului în sesiunea reunită din 11 februarie 1918, după ce își anunțase cele 14 Puncte în ziua de 8 ianuarie 1918. Acum, la 11 februarie 1918, el a afirmat: „National aspirations must be respected; people may now be dominated and governed only by their own consent. ‘Self determination’ is not a mere phrase; it is an imperative principle of action, which statesmen will henceforth ignore at their peril.”

¹⁵ „Third, they respect the right of all people to choose the form of government under which they will live; and they wish to see sovereign rights and self government restored to those who have been forcibly deprived of them”). <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000003-0686.pdf> (accesat la 1 octombrie 2018).

mondiale. Chestiunea devine stringentă dacă ne uităm pe scena mișcării puterilor concurente pentru poziții hegemonice, subimperialiste, fondate pe subalternizarea popoarelor. Ridicarea unora sau a altora nu este nici măcar doar efectul distribuției puterii economice a respectivelor state, ceea ce ne arată că un stat-candidat la hegemonie se poate ridica prin încordări politico-militare, cu sărăcirea popoarelor, somate astfel să susțină asemenea încordări.

Trianonul și lecția lui se dovedesc, așadar, esențiale pentru prezentul și viitorul Uniunii Europene. Trianonul (Tratatul de la Trianon) nu este un aranjament regional, ci atestatul unui triumf european în legătură cu cea mai teribilă provocare a popoarelor prin elitele lor: organizarea păcii. Europa unită de astăzi a ieșit, nu întâmplător, din plebiscitul zilnic al popoarelor europene. Vreme de 100 de ani și, dacă ținem seama de faptul că la Pacea de la Westfalia a participat Principatul Transilvaniei, fiindcă Ungaria nu exista ca stat după Mohács (1526), atunci putem spune că, vreme de aproape 400 de ani, cu un platou în ultimii 100 de ani, România s-a situat între statele defensive ale acestei *Ordo Europea Christiana* în Răsăritul și Centrul Europei.

Acesta este înțelesul manifestărilor românești la acest moment centenar, adică la 100 de ani de la încheierea Tratatului de la Trianon, legitimat prin participarea celor trei Europe într-una singură: Europa Occidentală, America Europeană și Europa Orientală (și Japonia). Acest fenomen de consens transcontinental ne îngăduie să vorbim despre o sinteză pe care o putem denumi *Europa Trianonului* și pe care o vom aniversa, culminativ, în 1920, ca simbol al idealului identitar adevărat acum 100 de ani prin voința consensuală a statelor Noii Europe la Versailles și coborât în fraze clare în cadrul acestei capodopere a gândirii europene care este Tratatul de la Trianon.

Acest tipar de ordine triumfase cu circa 300 de ani înainte de momentul Trianonului, în cadrul Păcii de la Westfalia (1648), care a adus pacificarea bisericilor vizibile (după războaie religioase fratricide de 30 de ani). Construcția și reconstrucția geografiei interioare a Europei după Trianon a datorat enorm ordinii eclesiastice, ca sursă de simboluri, învățături, ghiduri de conduită pentru elite, astfel că putem conchide alături de D. Gusti că la Versailles a triumfat deopotrivă ordinea Bisericilor naționale, autocefale, fiindcă Versailles-ul a însemnat victoria Ideii Naționale.

În toată Europa Centrală și în cele două imperii, țarist și austro-ungar, se acumulaseră stări noi, fenomene cu totul distincte, între care cel mai grav era acela privind îndepărtarea elitelor de *ghidul spiritual creștin*, ceea ce va crea terenul înaintării primelor *formațiuni ale secularismului*¹⁶ și *primul stadiu al nihilismului*,

¹⁶ Secularismul se referă la noile tendințe ale evoluției societăților europene, între care și cea definitorie pentru acest concept, și anume separarea statului de biserică. Chiar și fenomenul acesta arată cât de mult datorează statul însuși bisericii, nu doar ca ghid spiritual, ci și ca tipar instituțional. Statul secular, de pildă, n-a reușit nici până astăzi să rezolve chestiunea crucială a oricărui tip de ordine, și anume chestiunea legitimării autorității (unui regim, a unei elite, în genere, a puterii în stat).

care vor ecloza în cadrul mării deflagrații de anarhie cunoscute sub numele de Revoluția din Octombrie, de esență anarho-nihilistă. Unitatea de neam este precedată, așadar, în actele care însoțeau ciclul vieții, de unitatea eclezistică a celor de aceeași credință, unitate care ni se descoperă astfel ca **unitate precursoră**¹⁷. Astfel înțelegem persistența ideii ecleziastice, inclusiv în mentalul pașoptiștilor, participarea decisivă a preoților și a ierahilor bisericii ortodoxe și a celei greco-latine la toate momentele-cheie ale istoriei poporului român¹⁸.

În chestiunea consensului, Gusti face o remarcabilă precizare: „În timpul războiului mondial, unanimitatea lumii politice luase poziție împotriva **concepției imperialiste a puterilor centrale** (s.n., I.B.), de apărare a dreptului vechi public, care cuprindea, pe lângă nedreptatea exploatării politice a națiunilor, și nedreptatea protectoratelor statelor mici din partea statelor mari”¹⁹. Or, dacă acesta este procesul obiectiv al istoriei, el trebuie să reprezinte baza interpretării obiective a „istoriei moderne a Transilvaniei”. Fenomenul marelui război a fost, de fapt, dovada neputinței imperiilor de a liniști *insurecțiile națiunilor central-europene* ridicate împotriva cadrelor vechi, care, pe lângă faptul că erau nedrepte și cumplit de împovărătoare, deveniseră cu totul parazitare și deci stânjenitoare pentru manifestarea liberă a popoarelor și pentru creativitatea elitelor naționale. Ciocnirea imperiilor și simpla insurecție a popoarelor n-ar fi putut conduce la o *nouă ordine* dacă aceasta n-ar fi existat deja în principiu, ca *virtualitate spirituală*. Așa se face că atât personalitățile istorice, cât și forțele colective (de la elite la categorii sociale și popoare întregi) trec cu o viteză uluitoare, *ca prin minune*, din dispozitivele și structurile imperiale de acțiune (administrative, militare etc.) în dispozitive și

Pattern-ul legitimității a fost definitiv clarificat în cadrul marilor religii, în genere în cadrul organizării ecleziastice a societății. De aici a pornit Weber în analiza sa dedicată chestiunii legitimării autorității, în genere a puterii într-o societate; cf. https://en.wikibooks.org/wiki/Sociology_of_Religion/Secularization. Nu toate societățile admit un asemenea *trend* secularist. Lumea islamică, de pildă, i se sustrage. În Arabia Saudită, de exemplu, „Viața cotidiană este centrată pe ritualurile religioase islamice. Magazinele se închid de câteva ori pe zi timp de 30 de minute sau mai mult, pentru a permite rugăciunea, iar în școli, circa jumătate din ziua de studiu este dedicată învățării materialului religios. Aproape toate cărțile publicate la nivel național sunt cărți religioase”. (cf. <https://www.thoughtco.com/secularization-definition-3026575>). Asupra problematicii secularizării, a se vedea: Inglehart, Ronald (2004). *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. Cambridge University Press.

¹⁷ Conceptul de „comunitate a fraților” în Hristos și cu Hristos a fost propus de Max Weber pentru a explica nota distinctivă a religiei creștine. Cf. Max Weber, *The Sociology of Religion*, Beacon Press, 1993. Asupra unei prezentări a teoriei lui Max Weber asupra comunității fraților; cf. și Roslyn Wallach Bologh (2010). *Love or Greatness, Max Weber and Masculine Thinking*, Routledge, p. 148.

¹⁸ Cum se știe, statele voievodale au fost state de apărare a frontierei în fața valului de religiozitate islamică, astfel înțelegem apariția figurilor de militari și de martiri în persoanele unor mari domnitori români, precum Sf. Voievod Ștefan cel Mare, Sf. Martiri Constantin Brâncoveanu cu cei patru fii, Constantin, Ștefan, Radu și Matei, și cu sfetnicul Ianache, iar mai apoi trecerea în deplinătatea ortodoxiei a regilor români sau prezența în momentele de mare criză a Mitropolitului Miron Cristea în fruntea guvernului român.

¹⁹ *Ibidem*, p. 27.

structuri naționale, atunci când împrejurările o cer (cum s-a întâmplat cu marii ardeleni în faza a doua a Primului Război Mondial).

Am denumit, în altă parte, acest fenomen *densitate noologică*, prin analogie cu cel de *densitate morală* a societății, termen compus de sociologul Emil Durkheim²⁰. Oare este întâmplător faptul că, într-o Viena amenințată de anarhia bolșevică, doi români, Iuliu Maniu și generalul Ioan Boeriu, vor restitui Capitala, în deplină ordine, noii sale administrații? „Ioan Boeriu împreună cu Iuliu Maniu au preluat comanda celor 60 000 de soldați români din fosta armată imperială, care erau singura forță organizată din Viena cuprinsă de febra unei revoluții bolșevice. După ce au depus jurământul de credință față de națiunea română, soldații lui Ioan Boeriu au ocupat Viena și Praga. Au restaurat ordinea și au predat puterea celor în drept, apoi au plecat spre Transilvania”²¹.

Să reținem, așadar, că orice cadru geopolitic este, totodată, un spațiu semantic controlat de imagini, simboluri și mituri geopolitice*, însă, dincolo de toate acestea, deasupra și dedesubtul lor, persistă o unitate spirituală, care apără lumea și popoarele de fatale derive. Prin vehiculul acestor geografii interioare se trasează frontiere, după cum se pot întoarce și vechi frontiere. „Frontierele sunt locuri ale memoriei, prin excelență, și bifurcarea istorică invită la solicitarea memoriei, chiar dacă aceea a popoarelor și a națiunilor este accentuat selectivă”²². În ultimele două secole, cum remarcă tot Foucher, schimbările de frontieră au fost legate de război. „A face războiul, scria Ratzel la finele secolului al XIX-lea, înseamnă a-ți plimba frontiera pe teritoriul altuia”²³. În general, în materie de frontieră, intră în joc: actori (precum state, națiuni, popoare), „chestiuni dureroase, reprezentări, percepții și

²⁰ Cf. Emile Durkheim (1893), *La division du travail sociale*: Plon.

²¹ <https://m.rfi.ro/cultura-98388-pagina-de-istorie-generalul-ioan-boeriu-romanul-ocupat-viena-praga-budapesta>.

* România se află la intersecția a trei sau patru mari curenți geopolitici cu putere modelatoare asupra marelui spațiu: a) curentul sintetic, redat de geopolitica lui Mackinder, conform căreia spațiul românesc face parte din *Crescentul interior* sau, cu termenul lui Spykman, din Rimland; b) curentul analizat de geopolitica lui K. Haushofer, conform căreia România este situată sub influența a cel puțin trei pan-idei: ideea pangermanică; ideea panslavă; ideea paneuropeană; c) curentul studiat de geopolitica „statului de dominație”, emanație a celor patru imperii istorice din regiune; d) curentul pe care-l intuim în oglinda geopoliticii „Europei Comune” sau unite. Toate acestea înfățișează, într-altfel, o Europă unită, dar după modelul unei clădiri cu două etaje, iar țările de la Vișegrad au cerut chiar o Europă rezidită la trei etaje. Acest model spațial a mobilizat un consum uriaș de mituri și imagini geopolitice. În general, grupurile care inițiază un curent geopolitic pun în mișcare un asemenea aparat de mituri și imagini geopolitice, de hărți mentale, de simboluri și narațiuni abil filtrate în tipuri de discurs etc. La rândul lor, servitorii pan-ideilor inițiază și proliferază o întreagă literatură subversivă la adresa miturilor, credințelor, simbolurilor și adevărilor istoriei naționale, pentru a le șubrezi puterea de rezistență și, deci, de luptă contra respectivelor pan-idei și a subimperiiilor care-și fac o nouă încercare de dominare.

²² M. Foucher, *op. cit.*, p. 472–473.

²³ *Ibidem*.

discursuri asupra spațiului”²⁴. Problema nesensizată de Foucher este că aceste discursuri și reprezentări falsificatoare se fixează adeseori în corpusuri teoretice, își găsesc refugiul în teorii geopolitice, în stereotipuri etc., și pot intra în conflict cu cadrele spirituale ale existenței. Or, Tratatul de la Versailles, cum bine demonstrează Gusti, consemnează victoria Ideii Naționale.

2. TRIANONUL – ÎNTRE „DILEMA LOIALITĂȚII” ȘI ORDINEA EUROPEI NOI

Apărarea ordinii Trianonului în fața multiplelor agresii, de la cele de tip militar la cele de tip asimetric, a început din anul 1919 și a continuat toată perioada interbelică, ba a fost escaladat în perioada de după Războiul Rece. De exemplu, una dintre țintele Kominternului, pe lângă aceea a strategiei axelor bipolare, menite a susține expansionismul sovietismului, era direct statul român, așa cum rezultase acesta din deznodământul războiului, din lucrarea întregii națiuni și a tratatelor de pace din 1919–1920. „Dilema loialității împărțite a fost una acută nu doar pentru comuniștii români, ca urmare a vechilor practici și politici ale URSS cu privire la țările lor, datând din vremea Primului Război Mondial”²⁵, ci și pentru defensorii păcii trianonice și ai statalității românești, în raport cu ofensivele revizioniste. „În 1920, Stalin cerea Cominternului: <România trebuie strivită!>. Începând din 1924, Moscova a obligat toate partidele comuniste și pe membrii lor din cadrul Cominternului – inclusiv pe cei români – să militeze, ca element al politicii oficiale, pentru distrugerea statului român și pentru împărțirea teritoriului său între URSS, Ungaria, Bulgaria și Iugoslavia. Cominternul nu și-a reconsiderat această politică, n-a modificat-o și n-a renunțat la ea până la dizolvarea sa oficială, în decembrie 1943”²⁶.

Să reținem, deocamdată, că una dintre armele războiului identitar pentru subalternizarea unui stat și, deci, pentru subjugarea unui popor, este „identitatea alternantă” sau substitutivă. Cele mai expuse acestor deformări identitare sunt elitele, grupul intelectualilor dintr-un stat. Chestiunea nu i-a scăpat cercetătorului Larry Watts, care, referindu-se la acest mecanism, precizează: „În cursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, pregătirea ofițerilor de rang inferior în cadrul forțelor armate ale marilor imperii europene – îndeosebi cel german, cel țarist și cel austro-ungar – a cauzat, în mod repetat, corpului de ofițeri al armatei

²⁴ *Ibid.*, p. 473.

²⁵ Larry Watts (2018). *Oaia albă în turma neagră. Politica de securitate a României în perioada Războiului Rece*, Rao, cap. 1, p. 8 („Unul dintre principalele motive era ostilitatea pe care Rusia bolșevică o nutrea față de prezența însăși a României în cadrul Cominternului, unde, în perioada 1924–1943, autoritățile de la Moscova ordonaseră tuturor membrilor acestuia să militeze și să acționeze pentru distrugerea statului român”).

²⁶ *Ibidem*.

române probleme de *loialitate șubredă* sau *contradictorie*²⁷. În general, aceste strategii de subalternizare identitară implicau atragerea în raza de persuasiune a unei ideologii și, deopotrivă, „o instruire a elementelor valoroase din țările supuse în școli militare de elită ale centrului imperial, de unde primeau deja, deodată cu instrucția militară, și etosul imperiului, cu însemne de excelență și de selecție, menite tocmai să le stimuleze adeziunea la imperiu” și/sau la o panidee (și deci la o ideologie) și să inducă diminuarea atașamentului față de etosul și biserica neamului. „Urma apoi jurământul de credință către metropola imperială și evident către împărat ori, mai târziu, față de ideologia noului tip de imperiu (marxism-leninismul²⁸, ideologia ordinii socialiste etc.). Apoi, aceste elemente își continuau cariera militară în armata imperială și numai în subsidiar în armata națională, după cum evidențiază în continuare Larry Watts: „Ambiguitatea loialității astfel create era amplificată de tendința ofițerilor tineri – toți având un anumit statut social în țara lor – de a reveni acasă cu soții din țara în care își făcuseră pregătirea, tendință exacerbată ulterior de obligațiile de tip juridic sau fiduciar (achiziții de proprietăți imobiliare, credite etc.) asumate în țara-gazdă. Spre exemplu, în conformitate cu un studiu efectuat în 1908 de Statul Major al Armatei Române cu privire la rezultatele ofițerilor de rang inferior pregătiți în cadrul Armatei Imperiale Germane, această situație a dus la apariția unei serii întregi de obstacole în calea creării unei <perspective unitare> în interiorul corpului de ofițeri al Armatei Române²⁹, precizând în plus că: „*Tinerii ofițeri români care au fost în Germania s-au înstrăinat, la fel ca majoritatea cetățenilor care au fost trimiși la studii în țări străine la o vârstă prea tânără. Unii dintre ei păreau să nu mai știe limba română, alții s-au întors cu monocluri și cu obiceiuri copiate de la junkerii prusaci, în vreme ce mulți alții credeau că fac parte dintr-o nobilime la fel de veche ca aceea pe care o imitau, iar unii dintre ei și-au adus chiar și soții germane*”³⁰. Desigur, prețuia instaurării ordinii noi post-Versailles ne oferă exemple excepționale de

²⁷ Larry L. Watts, *op. cit.*, 2018: „Deși existau ofițeri trimiși pentru pregătire militară și în Franța, în cazul lor problemele nu erau atât de mari, deoarece francezii asigurau pregătire pentru ofițerii de rang înalt, mai înaintați în vârstă, nu pentru cei tineri, mai ușor de influențat”. Asupra acestor procedee în uzanța imperiului sovietic, a se vedea și Antoni Macierewicz (coordonator), *Report on the actions of soldiers and employees of the former Military Intelligence Services (WSI) performing military intelligence and counter-intelligence activity and other actions going beyond the issues of State defense and safety of the Polish Army*, Varșovia, Comisia de verificare, 16 februarie 2007, p. 28–64, și Viktor Suvorov (1984). *Inside Soviet Military Intelligence*, New York: Macmillan, p. 165.

²⁸ Larry L. Watts, „Divided Loyalties within the Bloc: Romanian Objection to Soviet Informal Controls”, *Cold War International History Project (CWIHP) e-Dossier #42*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 1 octombrie, 2013. A se vedea <https://www.wilsoncenter.org/publication/divided-loyalties-within-the-bloc-romanian-objection-to-soviet-informal-controls-1963>.

²⁹ Watts, *op. cit.*, 2018.

³⁰ Cf. Radu R. Rosetti (1940). *Mărturisiri*, vol. I, București: Editura I.E. Torouțiu *Bucovina*, p. 145–146. Rosetti fusese șef al Statului Major român și fondator al Inspectoratului General al Armatei; *apud* L. Watts, *op. cit.*, 2018.

triumf identitar la mari personalități care parcurseseră cariere politice și militare în cadrul vechiului sistem, al imperiului doborât de victoria Puterilor Înțelegerii în 1918. Este cazul generalului Ioan Boeriu, care a fost general în armata imperială și meritele sale militare prin care s-a evidențiat în războiul imperiilor (dualist și țarist) au fost evidențiate prin decorațiile primite în 1915–1916. Este demn de remarcat faptul că Primul Război Mondial a cuprins în el trei tipuri de războaie distincte: s-a manifestat, mai întâi, în primii doi ani, ca un război între imperii, având în vedere particularitatea alianței imperiului țarist cu membrii Antantei. Bătălia în care s-a distins Ioan Boeriu a fost aceea dintre trupele imperiale austriece și trupele țariste, pur și simplu. El s-a distins în bătăliile de la Krasnik și de la Polchina, ambele fiind înfruntări între cele două imperii și deci cadru al unei loialități față de împărat, nu față de sistemul dualist, pe care românii transilvăneni nu l-au recunoscut niciodată.

În al doilea rând, Primul Război Mondial a fost unul de ciocnire între Puterile Antantei, care susțineau noua ordine fondată pe state-națiuni, pe de o parte, și Puterile Centrale, care susțineau vechiul tip de subordonare a popoarelor față de imperiile vechi și degenerate. Acest tip de război va deveni precumpănitor după 1916, când, practic, miza războiului era autodeterminarea popoarelor și deci eliberarea lor din lanțul ruginit al imperiilor vechi. Dovada este și solicitarea pe care președintele american Woodrow Wilson i-o adresează lui Issaia Bowman în legătură cu pregătirea suportului logistic al procesului de organizare a Păcii după război, care datează din 1916. Deja, atunci, primul om politic al noului curent istoric știa că ordinea postbelică se va edifica pe fundamentul statelor-națiuni, și nu al imperiilor. Vremea sferelor de interese imperiale trecuse. Din acel moment, generalul Ioan Boeriu se găsește în fruntea unui altfel de corp militar, cel care va intra în ciocnire cu forțele anarhismului bolșevic, care amenințau Viena, deja cuprinsă de febra unei revoluții bolșevice³¹.

Începuse un altfel de război, acela dintre ordinea Europei noi (întemeiată pe fundamentul iudeo-creștin trecut în pilonii ordinii *eclesiale* și de neamuri creștine a existenței), pe de o parte, și teroarea subordinaționistă bolșevică, îndreptată în primul rând contra bisericii creștine și împotriva oamenilor unirii (pe de altă parte). Nu este deloc întâmplător faptul că, la 1 Decembrie 1918, Adunarea *Națională de la Alba Iulia* l-a numit pe Ioan Boeriu comandant al trupelor din subordinea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, pe care le-a condus, alături de Armata Regală Română, împotriva armatei maghiare.

³¹ „Ioan Boeriu, împreună cu Iuliu Maniu, a preluat comanda celor 60 000 de soldați români din fosta armată imperială, care erau singura forță organizată din Viena cuprinsă de febra unei revoluții bolșevice. După ce au depus jurământul de credință față de națiunea română, soldații lui Ioan Boeriu au ocupat Viena și Praga. Au restaurat ordinea și au predat puterea celor în drept, apoi au plecat spre Transilvania” (<https://m.rfi.ro/cultura-98388-pagina-de-istorie-generalul-ioan-boeriu-romanul-ocupat-viena-praga-budapesta>).

Acest *altfel de război* va fi susținut de trupe militare românești și poloneze, culminând cu eliberarea Budapestei din ghearele regimului bolșevic și subalternist, antieuropean, al lui Bela Kuhn și, încă mai mult, pentru alungarea regimului bolșevic din Europa Centrală, pe unul dintre liniamente, și cu victoria lui Pilsudski asupra Armatei Roșii, care amenința să prindă în clește Europa Centrală dacă n-ar fi existat obstacolul eroiceii armate poloneze, pe celălalt liniament (al acestui nou tip de război). Cele două armate au apărut ordinea națională și au repurtat victoria în cel de-a treilea război din cadrul Primului Război Mondial, care se va și prelungi până în 1919. Generalul Ioan Boeriu este un caz strălucit de triumf identitar asupra identităților strategice ale imperiilor.

Au fost însă și cazuri de „schimbare de loialitate în toiul unei crize naționale – s-au manifestat în timpul Primului Război Mondial, când un colonel cu pregătire în Germania, provenit dintr-o familie aristocratică românească, și-a abandonat trupele aflate sub comanda sa, și-a trădat țara și a încercat în mod activ să-și instige colegii ofițeri să treacă alături de el de partea Germaniei și a Puterilor Centrale”³². O asemenea glisare identitară a fost sesizată chiar la regele Carol al II-lea, iar chestiunea este consemnată în cercetarea lui Larry Watts: „După ce s-a pregătit alături de Regimentul I prusac la Potsdam, viitorul rege al României, Carol al II-lea, a manifestat o simpatie mai mare pentru tabăra germană în cursul războiului, una dintre principalele lui priorități fiind aceea de a înlocui monarhia constituțională de inspirație franceză cu fascismul de tip german și italian, atunci când a preluat tronul, în 1930”³³. Multe sunt, iată, fațetele lecției Marii Uniri. Una dintre învățăturile cele mai răspicite pe care le putem memora este că, în volbura oricărui schimbări, în marile tulburări, în cele mai teribile răscoliri, ceva persistă și vindecă nu doar omul, ci lumea însăși: ordinea *eclizială* a întregii existențe.

³² Glenn E. Torrey (1992). *When Treason Was A Crime: The Case of Colonel Alexandru Sturdza of Romania*, Emporia State Research Studies, vol. 39, nr. 1: 1–75. Apud Larry Watts, *op. cit.*, 2018.

³³ L. Watts, *op. cit.*, 2018; cf. și: Larry L. Watts (1998). *Incompatible Allies*, Umeå: Umeå University (Sweden), p. 97–106 („În cel de-al Doilea Război Mondial, un ofițer român pregătit peste graniță a dezertat pentru a prelua comanda unei divizii SS germane, iar altul, un fost ministru al Apărării și șef de Stat Major în 1941–1942, a conspirat cu trupele SS germane și cu organizația radicală Garda de Fier pentru răsturnarea de la putere a conducerii militare și politice din România” – *ibidem*, p. 156–157).